

УДК 911.3

DOI: 10.18524/2303-9914.2023.2(43).292732

В. А. Остра, аспірантка**В. В. Яворська**, доктор геогр. наук, проф.**С. Б. Куделіна**, ст. викладач

Одеський національний університет імені І. І. Мечникова,

кафедра економічної та соціальної географії і туризму,

Шампанський провулок, 2, м. Одеса, 65058, Україна

viktoriaostra@gmail.com

ПРОСТОРОВІ ОСОБЛИВОСТІ ТА СУСПІЛЬНО-ЕКОНОМІЧНІ ПРОБЛЕМИ ВИМУШЕНОГО ВНУТРІШНЬОГО ПЕРЕМІЩЕННЯ НАСЕЛЕННЯ В ОДЕСЬКІЙ ОБЛАСТІ

Вимушена внутрішня міграція населення України з кожним роком стає все більш актуальною проблемою, адже має значний вплив на всебічну трансформацію регіонів. Станом на 2023 рік, на півдні країни, лідером за кількістю зареєстрованих внутрішньо переміщених осіб (ВПО) є Одеська область. Швидке зростання кількості населення в межах регіону має як позитивні, так і негативні аспекти для розвитку місцевих громад. У статті проаналізовано сучасний стан вимушених міграційних потоків в Одеській області. Виявлено, регіональна нерівномірність розподілу мігрантів, адже 67% від всіх зареєстрованих ВПО припадає на один лише Одеський район. Цьому сприяє ряд суспільно-економічних передумов, головними з яких є високий рівень життя місцевого населення та розвинута інфраструктура. Проаналізовано можливість та ризики наслідків присутності в приймаючих громадах ВПО. Проблема антропогенного навантаження, дефіциту питної води та відповідного рівня медичних послуг у менш розвинутих районах області є наразі найбільшою в регіоні. Надано рекомендації щодо зменшення суспільно-економічної напруги в приймаючих громадах.

Ключові слова: міграція, вимушена міграція, внутрішньо переміщена особа, міграційні процеси, суспільно-економічні проблеми.

ВСТУП

Протягом багатьох років населення України формувалося різними формами міграції, включаючи внутрішню міграцію, імміграцію та еміграцію. Внутрішня міграція призвела до урбанізації, для даного типу міграції характерним було переселення сільських жителів країни до міст, через велику різницю соціально-економічного стану рівня життя, що, своєю чергою, сприяло різкому зростанню метрополісів таких, як Київ, Львів, Харків, Дніпро, Одеса. Імміграція сприяла культурному розмаїттю країни та допомогла задовольнити попит на робочу силу. Завдяки безвізовому режиму з країнами ЄС, можливість здійснювати подорожі до цих держав за спрощеною процедурою для громадян

України вплинуло на збільшення рівня еміграції українців та на відтік заробітчан. Кожен тип міграції мав значний вплив на соціальний, економічний та культурний ландшафт країни.

У 2014 році з початком АТО та анексією АР Крим, вперше за роки незалежності України, відбулися стихійні процеси вимушеної міграції населення. Більше мільйона українців з території Донецької, Луганської областей та Криму, залишили своє постійне місце проживання, внаслідок цього виникли значні соціальні, економічні та гуманітарні проблеми для переселенців та їх нових громад.

Внутрішня міграція, як частина міграційних процесів в Україні, є предметом дослідження вітчизняних науковців таких як: В. Смаль, В. Андрейко, Е. Лібанова, О. Балакірева, У. Садова, М. Малиха, Л. Немець, М. Логвинова та ін.

На засіданні Президії НАН України 8 жовтня 2014 року, Е. Лібановою у науковій доповіді «Вимушене переселення з Донбасу: масштаби та виклики для України», було вперше зроблено оцінку масштабів переселення та настрою до цього населення країни. Найголовнішою загрозою для українського суспільства, за думкою автора, є поділення населення на групи «МИ і ВОНИ», підставами для такого поділу є: проблеми з розміщенням переселенців, навантаження на місцеві ринки праці, недостатній рівень медичного обслуговування (Лібанова, 2014).

О. Балакірева у своїй науковій доповіді «Вимушені переселенці та приймаючі громади: уроки для ефективної суспільної адаптації та інтеграції», не тільки дослідила та узагальнила досвід міжнародної політики стосовно ВПО, а й розробила комплексні практичні рекомендації, щодо впровадження їх на території України. Дослідниця звернула увагу на те, що для кращого процесу інтеграції ВПО у новій місцевості, необхідно звертати увагу та врахувати потреби та права кожної людини (Балакірева, 2016).

М. Малиха виокремлює поняття «біженець» від тотожних на думку науковця «переселенець» та «внутрішньо переміщена особа», адже останні не покинули межі держави, а це те що його відрізняє від першого терміну. Порівняльний аналіз міграційної політики країн ЄС та України у своїх дослідженнях проводить В. Андрейко, також науковець детально розкриває поняття «європейської міграційної кризи». Проблему трудової міграції українців у своїх дослідженнях розглянула У. Садова. Вона зробила висновки, що капітал з даного виду міграції має позитивний вплив на відродження економіки певних регіонів. У дослідженні «Внутрішньо переміщені особи: соціальна та економічна інтеграція в приймаючих громадах», В. Смаль зробила аналіз розподілу ВПО територією України, та на прикладі декількох областей (Івано-Франківської, Полтавської, Вінницької, Запорізької), дослідила їх потреби, проблеми та шляхи інтеграції переселенців в громадах з врахуванням особливостей районів. Л. Немець та М. Логвинова зробили детальний аналіз суспільно-географічної сутності процесів вимушеної міграції на Сході України, зокрема, зробили структурно-

динамічний аналіз ВПО в Харківській області. (Андрейко, 2019; Малиха, 2015; Садова, Біль, 2013; Смаль, Позняк, 2016; Немець, Логвинова, 2018).

Проблемами мігрантів, від захисту прав та потреб до розробки політики та рішень, спрямованих на полегшення становища внутрішньо переміщених осіб, займаються відповідні світові організації: Верховний комісар ООН з питань біженців (UNHCR) (спеціалізується на захисті прав біженців та внутрішньо переміщених осіб); Міжнародна організація з міграції (МОМ) (займається проблемами міграції, включаючи внутрішньо переміщених осіб); Комітет Червоного Хреста (ICRC) (зосереджується на захисті прав людей у зоні конфліктів, включаючи внутрішньо переміщених осіб); Національний демократичний інститут (NDI) (сприяє зміцненню демократії та прав людини в країнах, що зазнають кризових ситуацій, включаючи внутрішньо переміщених осіб).

В Україні проблемами мігрантів та внутрішньо переміщених осіб займаються: Міністерство соціальної політики (забезпечує ведення Єдиної інформаційної бази ВПО, координує політику місцевої влади щодо соціального захисту відповідної категорії осіб); Міністерство охорони здоров'я (забезпечує надання відповідних медичних послуг за фактичним місцем перебування переміщених осіб); Державна міграційна служба України (державний орган, який відповідає за реалізацію державної політики у сфері міграції та біженців, включаючи внутрішньо переміщених осіб); Міністерство освіти і науки (забезпечує реалізацію прав на освіту ВПО); благодійний фонд "Право на захист" (організація, яка займається захистом прав внутрішньо переміщених осіб та біженців, надає юридичну допомогу та консультації). На регіональному рівні, забезпечує правовий захист і надають всі необхідні послуги, місцеві державні адміністрації та органи місцевого самоврядування.

Відповідно до Закону України «Про забезпечення прав і свобод внутрішньо переміщених осіб», внутрішньо переміщеною особою є громадянин України, іноземець або особа без громадянства, яка перебуває на території України на законних підставах та має право на постійне проживання в Україні, яку змусили залишити або покинути своє місце проживання у результаті або з метою уникнення негативних наслідків збройного конфлікту, тимчасової окупації, повсюдних проявів насильства, порушень прав людини та надзвичайних ситуацій природного чи техногенного характеру (Закон України, 2014).

За даними Державного реєстру внутрішньо переміщених осіб від 2021 року, кількість переселенців в областях України складала близько 1,5 мільйонів осіб, які мігрували зі сходу та півдня країни. За цим реєстром, найбільша кількість переселенців знаходилася в Донецькій та Луганській областях, де на початок 2021 року було зареєстровано понад 1 мільйона внутрішньо переміщених осіб (далі ВПО). Лідерами серед областей за кількістю зареєстрованих ВПО, в той період, стали: Київська область (понад 250 тис. осіб), Харківська область (понад 100 тис. осіб) та Одеська область (понад 80 тис. осіб) (Міністерство соціальної політики).

З початком повномасштабного вторгнення у 2022 році масштаб та характер руху ВПО значно змінився, що вплинуло на економічний, соціальний та психологічний стан населення країни. У першому півріччі 2022 року за даними Міжнародної організації з міграції в Україні (МОМ) по всій Європі було зареєстровано майже 8,1 млн біженців з України.

З урахуванням соціально-економічних викликів сьогодення, постає питання сучасного та комплексного дослідження міграційних процесів в кожній області країни, зокрема в найбільшій з них – Одеській.

Мета дослідження – провести регіональний аналіз вимушеної внутрішньої міграції в Одеській області.

Об'єктом дослідження є вимушена внутрішня міграція, **предмет дослідження** – соціокультурні взаємодії та регіональні аспекти процесів вимушеної внутрішньої міграції населення в Одеській області.

Наукова новизна статті полягає у тому, що вперше проаналізовано територіальний розподіл офіційно зареєстрованих ВПО в районах області. Визначено нові можливості та ризики для регіону. Удосконалено рекомендації для розв'язання нагальних суспільно-економічних проблем у приймаючих громадах.

МАТЕРІАЛИ І МЕТОДИ ДОСЛІДЖЕННЯ

При дослідженні процесів вимушеної внутрішньої міграції населення, був проведений документальний аналіз законодавчої бази та політики щодо міграційних процесів в Україні. Для проведення статистичного аналізу використовувались дані з офіційних сайтів: Міністерства соціальної політики України, Одеської обласної державної адміністрації, Одеського обласного центру зайнятості та Міжнародної організації з міграції в Україні. Для досягнення поставленої мети використовувались наступні методи: порівняння (для виявлення особливостей та тенденцій регіонального розподілу ВПО), аналізу та синтезу (для дослідження структури внутрішньо міграційних потоків), діалектичний (для виявлення факторів впливу вимушених процесів міграції на приймаючі громади), емпіричний (при дослідженні соціальної інтеграції внутрішньо переміщених осіб), математико-статистичний (для аналізу отриманих даних), узагальнення (для підбивання підсумків), моделювання (для візуалізації отриманих результатів).

РЕЗУЛЬТАТИ ДОСЛІДЖЕННЯ ТА ЇХ ОБГОВОРЕННЯ

Згідно з даними Міжнародної організації з міграції, в Україні кількість ВПО наприкінці січня 2023 року становила 5,4 млн осіб. Одеська область входить в десятку регіонів з найбільшою кількістю зареєстрованих ВПО (рис. 1).

Станом на січень 2023 року в Одеській області було зареєстровано 139556 осіб, за цим показником регіон займає дев'яте місце в десятці областей

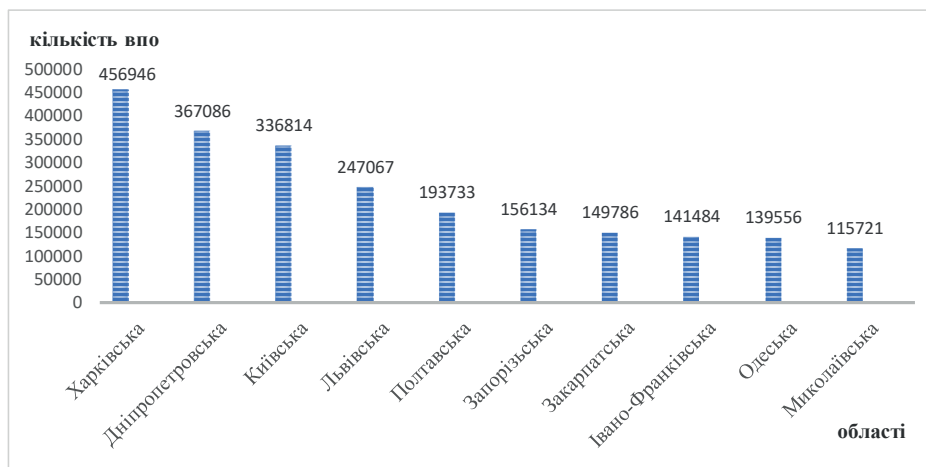

Рис. 1. Місце Одеської області в десятці областей України з найбільшою кількістю зареєстрованих ВПО. Побудовано за даними МОМ

лідерів по країні. Лідерами серед областей стали Харківська область, тут було зареєстровано 456946 переселенців, Дніпропетровська (367089), на такий високий рівень ВПО впливає територіальна близькість до Луганської та Донецької областей, жителі яких складають найбільший відсоток від усіх переселенців. Десяте місце в рейтингу займає Миколаївська область, де було зареєстровано 115721 особу, переважно місцевих та жителів Херсонської області (рис. 1).

Кількість осіб які були змушені мігрувати на південь України, а саме в Одеську область, змінювалась впродовж всього 2022 року і мала динаміку до зростання, і лише на початку 2023 року показники стають більш стабільними, що свідчить про зменшення потоків ВПО. У квітні 2022 року в області було зареєстровано 36578 осіб, на початок серпня кількість збільшилась до 92700 осіб, у жовтні показник збільшився на 15%, кількість становила 106266 осіб. На початку 2023 року було зареєстровано 139556 ВПО, у квітні показник збільшився лише на 5%, кількість переселенців досягла 146114 осіб (рис. 2).

Головними факторами, що приваблюють внутрішніх мігрантів в Одеську область є:

- географічне положення: це прикордонний та тиловий регіон, знаходиться на південному заході України, що зближує його до країн Близького Сходу та Балканського півострова. Близько 30% від опитуваних ВПО ще не вирішили остаточно, чи планують мігрувати за межі країни, чи залишаться в Україні, тому знаходження в прикордонній місцевості є більш безпечним і зручним варіантом розміщення;
- економічні можливості: в регіоні розвинена промисловість, транспортна інфраструктура, регіон знаходиться на узбережжі Чорного моря, що забезпечує роботу морегосподарському комплексу. Це створює додатко-

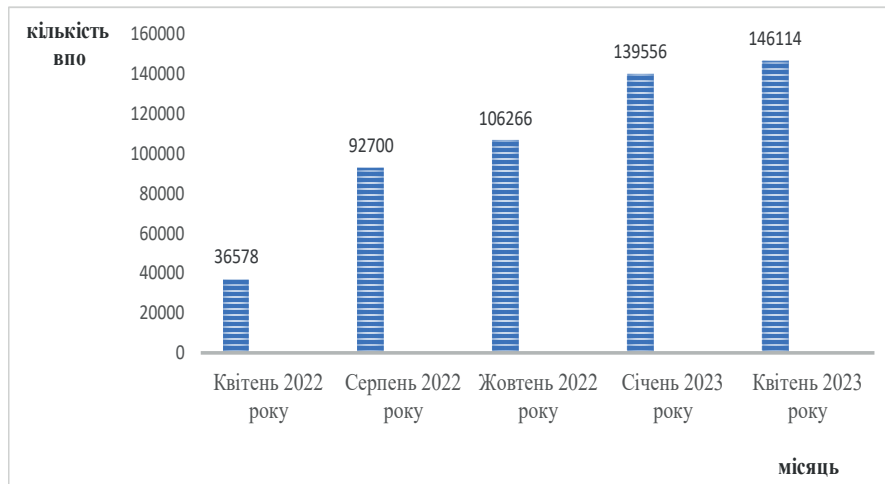

Рис. 2. Динаміки кількості ВПО в Одеській області за певні місяці 2022-2023 рр. Побудовано автором за даними МОМ.

ві робочі місця. На початку повномасштабного вторгнення значна частина місцевого бізнесу припинила свою роботу, особливо це стосується готельно-ресторанного бізнесу та сфери послуг, але поступово підприємці почали відновлювати свою роботу, а місцева влада забезпечила роботу майже всіх необхідних підприємств. Більш стійка економічна ситуація в регіоні дала можливість продовжити роботу підприємців та організацій з інших областей, які почали перевозити свій бізнес разом зі своїми працівниками, або надавати нові робочі місця;

- кліматичні умови: теплий морський клімат з великою кількістю сонячних днів, що робить її привабливою для життя. Цей фактор є важливим, особливо для тих ВПО, чиє житло є не зовсім сприятливим для холодного періоду;
- культурна та соціальна різноманітність: область має довгу історію та багату культурну спадщину. Це призводить до різноманітності місцевого населення та відповідного рівня толерантності, що забезпечує відкритість та прийняття внутрішніх мігрантів з різних регіонів України (МОМ, Одеська обласна державна адміністрація).

Розподіл офіційно зареєстрованих ВПО в Одеській області відбувається достатньо нерівномірно. Проаналізувавши дані анкетування Міжнародної організації з міграції МОМ, станом на січень 2023 року було встановлено, що лідером за кількістю ВПО є Одеський район (в тому числі м. Одеса), це 93524 осіб, які складають 67% від загальної кількості зареєстрованих переселенців. Цей район є лідером в області через низку факторів: розвинуту інфраструктуру; велику кількість організацій які діють на підтримку ВПО; достатній вибір жит-

ла; широкий вибір вакансій на ринку праці; територіальна близькість до головних центрів походження переселенців (Миколаївська та Херсонська області.). В Ізмаїльському районі було зареєстровано 14229 осіб (10%), у Подільському – 10563 осіб (8%), а в Болградському – 8265 осіб (6%), переселенці обирали ці райони через близькість до кордону. Кількість переселенців у Білгород-Дністровському районі складає 5788 осіб (4%), у Березівському – 4872 осіб (3%), та найменше ВПО було зареєстровано у Роздільнянському районі – 2315 осіб (2%). Це свідчить про те, що соціальний рівень, економічні можливості та недостатньо розвинута інфраструктура цих районів менш приваблива для переселенців (рис. 3).

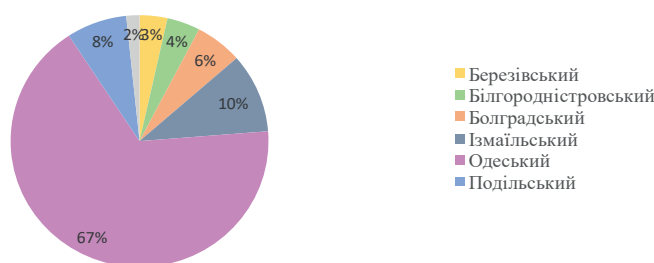

Рис. 3. Розподіл зареєстрованих ВПО в Одеській області за районами станом на кінець січня 2023 року. Побудовано за даними МОМ

Політика місцевої влади щодо вимушених внутрішніх переселенців орієнтована на їх інтеграцію в регіоні та забезпечення всіх потреб в новому місці проживання. Принципи, яких дотримується місцева влада регіону:

Забезпечення житла. Одеською міською радою відповідно до постанови Кабінету Міністрів України від 29 квітня 2022 року № 495 «Деякі заходи з формування фондів житла, призначеного для тимчасового проживання внутрішньо переміщених осіб» було придбано шість квартир. Тимчасове проживання було надано у монастирях м. Одеса (568 осіб), у закладах колективного розміщення (700 осіб), у приватних будинках/квартирах (303 особи). Протягом 2022 року 767 жителів м. Одеса розмістили у власному житлі 1992 осіб. Відповідно до постанови Кабінету Міністрів України від 19.03.2022 № 333 «Про затвердження Порядку компенсації витрат за тимчасове розміщення внутрішньо переміщених осіб, які перемістилися у період воєнного стану», одеситам, які прийняли у своє житло переселенців, було призначено компенсацію витрат на загальну суму 7,6 млн грн. (Одеська обласна державна адміністрація).

Доступ до соціальних послуг. На початку 2022 року при Одеській обласній військовій адміністрації було створено Координаційний гуманітарний штаб, метою якого є збір інформації щодо потреб населення області (в т.ч. ВПО), керування логістикою, розподілу і контролем гуманітарної допомоги між районами та громадами області. За звітний період (квітень-грудень) 2022 року в області було надано різні види гуманітарної допомоги 626612 разів. За даними

штабу за січень 2023 року гуманітарну допомогу отримали 88064 осіб (у т.ч. ВПО), з них в Одеському районі (у т.ч. по м. Одеса) 58050 осіб, в Подільському 6556 осіб, Білгород-Дністровському 5173 осіб, Березівському 4393 особи, Болградському 3483 осіб, Ізмаїльському 3179 осіб та 2230 осіб в Роздільнянському районі. В м. Одеса почав свою роботу Міський центр гуманітарної допомоги, за даними роботи центру протягом 2022 року допомогу отримали близько 149,2 тис. осіб, з них 77,5 тис. склали ВПО (Одеська обласна державна адміністрація).

Інтеграція. В обласних центрах зайнятості проводять різноманітні заходи для переселенців, де обговорюються їх потреби. Надається можливість навчання та перенавчання для певних професій, чи отримання мікрогранту для створення власного бізнесу, проводяться роботи з залученням переселенців до громадських робіт. На базі «Одеського центру професійно-технічної освіти державної служби зайнятості», пройшли курси 3 тис. осіб, з них 282 внутрішньо переміщених осіб з різних регіонів країни. При Координаційному гуманітарному штабі діє центр адаптації ВПО, де щотижня проводяться екскурсійні та творчі заходи, майстер-класи та розважальні ігри для дітей ВПО, також був відкритий український розмовний клуб «Єдині», учасники якого вдосконалюють володіння українською мовою (Одеський обласний центр зайнятості).

Інформаційна підтримка. В лютому 2022 року на залізничному вокзалі м. Одеса були створені групи з працівників соціальних служб та волонтерів громадських організацій, які надавали консультації, гуманітарну та психологічну допомогу, займались координацією переміщених осіб. За рік було зареєстровано понад 46 тис. громадян. В грудні 2022 року на вокзалі був створений Пункт реєстрації ВПО, послугами якого скористалось близько 600 осіб. На офіційному сайті Одеської обласної державної адміністрації доступна вся необхідна інформація для ВПО, по кожному району. Протягом 2022 року на гарячу лінію «Ми на зв'язку» було зареєстровано 10203 звернень, з них 3207 від переселенців. Більшість з них цікавились оформленням документів та гуманітарними питаннями, 133 особи виявили бажання отримати допомогу для працевлаштування. За рік на гарячі лінії Центру соціальних служб Одеської міської ради було надано психологічну допомогу 4549 особам (у т.ч. ВПО) (Одеська обласна державна адміністрація).

Розвиток ринку праці та сприяння самодостатності. Одеським обласним центром зайнятості в кожному районі області впроваджено заходи, які надають можливість навчання та перенавчання для певних професій. За перше півріччя 2022 року послугами служби скористалися 2800 осіб, з них 459 було працевлаштовані, 7 осіб отримали мікрогранти для введення власного бізнесу. З метою працевлаштування до Муніципального центру сприяння працевлаштування ВПО, звернулось 1705 осіб, отримали роботу 538, з них 303 в Одеському районі (Одеський обласний центр зайнятості).

Сучасний процес вимушеної внутрішньої міграції українців має значний вплив на формування всіх регіонів країни. Можна виділити як позитивні, так і негативні наслідки для Одеської області. Головними позитивними наслідками є:

Економічний розвиток. За наявності великої кількості присутності у регіоні переселенців, на ринку нерухомості збільшився попит та вартість на оренду та купівлю житла. ВПО впливають на розширення ринку праці та створення нових робочих місць. Згідно з підсумками роботи Одеської обласної служби зайнятості, на початку 2022 року було заявлено про 20,4 тис. вакансій, з них 18,6 тис. під кінець року були укомплектовані, 219 роботодавців отримали виплати за працевлаштування внутрішньо переміщених осіб. Також переселенці створюють новий ринок споживання, збільшення попиту на певні товари та послуги дає нові можливості для розвитку місцевих підприємств та бізнесу (Одеський обласний центр зайнятості).

Покращення інфраструктури. Для покращення умов життя на тих територіях, де мешкають переселенці, виділяються додаткові інвестиції, шляхом яких покращують стан доріг, комунікаційних мереж та систем водопостачання.

Підвищення рівня життя. Участь ВПО у політичній, громадській та науково-освітній діяльності регіону має важливий вплив. Ця категорія населення потребує додаткових соціальних послуг, таких як медична допомога та освіта, що сприяє збільшенню соціальних витрат в регіоні. Своєю присутністю вони підвищують рівень толерантності на тих територіях, де вони проживають.

Збагачення культури регіону. Збільшення кількості населення регіону завдяки ВПО з різних областей України сприяє можливості культурного обміну, шляхом поєднання місцевого колориту з новими традиціями й звичаями переселенців.

Негативні наслідки впливу присутності ВПО в Одеській області:

Перевантаження інфраструктури регіону. В області характерним є нерівномірне розселення переселенців. В Одеському районі зареєстровано 67% від всіх ВПО регіону, що спричинило значне навантаження на медичні та освітні установи, збільшило соціальну напругу в регіоні (нерівномірний розподіл фінансових ресурсів між громадами), а також призвело до утворення звантаженого трафіку на дорогах району та м. Одеса (МОМ).

Збільшення конкуренції на ринку праці. Згідно з даними Одеської обласної служби зайнятості, на початок березня 2023 року в регіоні було представлено 1,3 тис. вакансій, що на 47,7% менша ніж минулого року, а зареєстровано 7,7 тис. осіб, на одну вакансію претендує приблизно 6 осіб. З представлених вакансій 30% припадають на мінімальну заробітну плату (6700 грн.). Відповідно даних опитування МОМ, переважна частина від загальної кількості ВПО, а саме 74%, найбільше відчують потребу у фінансах, тому потребують роботи, проходять курси перекваліфікації та займають вакантні місця (Одеський обласний центр зайнятості).

Соціальні та екологічні проблеми. Збільшення населення в регіоні призвело до дефіциту певних життєво важливих ресурсів. Приблизно 31% населення півдня країни відчули брак доступу до ліків, значна частка населення була змушена припинити вживати певні препарати через фінансові труднощі або через їхній дефіцит. Збільшення населення сільської місцевості завдяки ВПО ще більш негативно вплинула на доступ до медичних послуг місцевому населенню, яке до цього відчувало складнощі через недостатньо розвинуту інфраструктуру в деяких районах області. По всій країні майже 9% населення повідомили про проблему отримання медичної допомоги. Наприкінці серпня брак питної води та їжі став однією з головних проблем півдня України, серед ВПО його відчули майже 30%, особливо це стосувалось харчування немовлят та дітей віком до 5 років (МОМ).

ВИСНОВКИ

Збільшення населення області завдяки присутності ВПО має як і позитивні, так і негативні фактори для економічного і соціального стану області. Нові жителі регіону мають певні потреби, що впливає на розширення виробництва харчової, будівельної, енергетичної та легкої промисловості регіону, що надалі має вплинути на збільшення нових робочих місць. Для підтримки та покращення рівня життя соціально незахищених верств населення, зокрема ВПО, в громади виділяються додаткові фінанси, у тому числі міжнародні кошти волонтерських організацій.

Основними ж проблемами є: потреба у якісній питній воді, дефіцит ліків та неможливість отримати всіх необхідних медичних послуг, занедбаний стан житлового фонду регіону, відсутність енергозабезпечення житла.

Також проблемою для встановлення точної кількості зареєстрованих ВПО в регіоні є недостатня перевірка даних про осіб, що ідентифікують себе як ті, що потребують допомоги. Відповідно даних Координаційного гуманітарного штабу, в області зафіксовані випадки коли жителі Одеської області (у т.ч.м. Одеса), реєструються в населених пунктах, в яких вони не проживають, як ВПО, отримуючи гуманітарну та фінансову підтримку від держави, при цьому не потребують такої нагальної потреби у допомозі, як ті громадяни, які дійсно були змушені покинути своє постійне місце проживання.

Провівши аналіз позитивних та негативних факторів впливу ВПО на суспільно-економічний стан Одеської області, можна зробити висновок, що для місцевої влади наразі важливим є сформулювати в кожній громаді офіційний реєстр переселенців, з постійним моніторингом актуальних даних. Важливо розробити стратегії розселення та інтеграції для ВПО по всіх громадах області.

Також можна розглянути наступні шляхи вирішення зазначених проблем.

По-перше, забезпечити захист прав ВПО, покращити апарат соціальної підтримки, розробити комплексний підхід у розселенні по громадах. Розробка відповідної програми для рівномірного розселення переселенців знизить ан-

тропогенний вплив на територію та зменшить рівень соціальної напруги між громадами області. Органи місцевого самоврядування повинні розробити соціальні програми для різних груп переміщених осіб (пільговий проїзд, знижки на певні категорії ліків та продукти харчування). Організація в громадах заходів з теми прав людини та боротьби з дискримінацією, а також національно-патріотичного виховання, створить сприятливі умови для інтеграції ВПО в новій громаді та збільшить рівень толерантності місцевого населення.

По-друге, необхідно підтримувати підприємців серед переселенців, сприяти розвитку малих та середніх підприємств, завдяки фінансовій допомозі, розробленню нових маркетингових стратегій та збільшенню кількості грантів, що надасть можливості для створення нових робочих місць та підвищить доходи місцевої економіки. Обмін бізнес-досвідом між регіонами країни сприяє розвитку нових бізнес-проектів.

По-третє, фінансувати у покращення інфраструктури області. Ремонт доріг покращить доступ до освіти, медицини та соціальних послуг, не лише переселенцям, а й місцевим жителям. Розширення мережі мобільних медичних груп, дозволить отримувати медичні послуги у найвіддаленіших районах області, що своєю чергою збільшить рівень життя та знизить рівень захворювань в регіоні. Важливим є створення нових центрів психологічної підтримки та центрів матері та дитини, що дозволить покращити психоемоційний стан ВПО та місцевого населення громад, та забезпечить постійний моніторинг їх проблем та потреб. Забезпечення якомога більше населених пунктів мережею Інтернет дозволить отримувати освітні послуги.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

- Андрейко В. Розвиток міграційних процесів в Європі та Україні. *Науковий вісник Ужгородського університету*. Ужгород, 2019. № 2. С. 134–142.
- Балакірера О. М. Вимушені переселенці та приймаючі громади: уроки для ефективної суспільної адаптації й інтеграції. *Наукова доповідь*/ за ред.: О. М. Балакіревої. Київ, 2016. С. 140.
- Лібанова Е. М. Вимушене переселення з Донбасу: масштаби та виклики для України. *Вісник Національної академії України*: мат. наук. доп. на засіданні Президії НАН України (8 жовтня 2014 р.). Київ, 2014. № 12. С. 15–24.
- Малиха М. І. До проблеми сутності поняття «внутрішньо переміщені особи»: державна політика та регіональна практика. *Науково-теоретичний і громадсько-політичний альманах «Грані»*. 2015. № 8. С. 6–11.
- Немець Л. М., Гусева Н. В., Логвинова М. О., Кандиба Ю. І., Ключко Л. В. Вимушені внутрішні міграції в Харківській області: структурно-динамічні та регіональні особливості. *Часопис соціально-економічної географії*. Харків, 2018. Вип. 25. С. 81–97. URL: <https://periodicals.karazin.ua/socecongeo/article/view/12414/11812> (дата перегляду: 28.03.2023)
- Офіційний сайт Міжнародної організації з міграції в Україні (МОМ). URL: <https://ukraine.iom.int/uk> (дата перегляду: 04.05.2023)
- Офіційний сайт Міністерства соціальної політики України. URL: <https://www.msp.gov.ua> (дата перегляду: 28.03.2023)
- Офіційний сайт Одеського обласного центру зайнятості. URL: <https://ode.dcz.gov.ua> (дата перегляду: 15.04.2023)
- Офіційний сайт Одеської обласної державної адміністрації. URL: <https://oda.od.gov.ua> (дата перегляду: 15.04.2023)
- Про забезпечення прав і свобод внутрішньо переміщених осіб. Закон України від 28.12.2014 р. № 921-VIII.

Садова У., Біль М. Міграційні процеси в Україні: сучасні виклики та регіональна специфіка. *Регіональна економіка*. 2013. (№ 3). С. 211–221.

Смаль В., Позняк О. Внутрішньо переміщені особи: соціальна та економічна інтеграція в приймаючих громадах. Київ. 2016. С. 91.

REFERENCES

Andreiko V. (2019). Rozvytok mihratsiinykh protsesiv v Yevropi ta Ukraini. (Development of migration processes in Europe and Ukraine). Uzhhorod: Scientific Bulletin of Uzhhorod University [in Ukrainian].

Balakiyera O. M. (2016). Vymusheni pereselentsi ta pryimaiuchi hromady: uroky dlia efektyvnoi suspilnoi adaptatsii y intehratsii (Internally displaced persons and host communities: lessons for effective social adaptation and integration). *Scientific report*. Kyiv, 140. [in Ukrainian].

Libanova E. M. (2014). Vymushene pereselennia z Donbasu: masshtaby ta vyklyky dlia Ukrainy (Forced Displacement from Donbas: Scale and Challenges for Ukraine). Bulletin of the National Academy of Ukraine. Kyiv, 12, 15–24. [in Ukrainian].

Malykha M. I. (2015). Do problemy sutnosti poniattia «vnutrishno peremishcheni osoby»: derzhavna polityka ta rehionalna praktyka. (To the problem of the essence of the concept of "internally displaced persons": state policy and regional practice). *Scientific-theoretical and public-political almanac*, 8, 6–11 [in Ukrainian].

Niemets L. M., Husieva N. V., Lohvynova M. O., Kandyba Yu. I., Kliuchko L. V. (2018) Vymusheni vnutrishni mihratsii v Kharkivskii oblasti: strukturno-dynamichni ta rehionalni osoblyvosti (Forced internal migration in the Kharkiv region: structural, dynamic and regional features). *Journal of socio-economic geography*. Kharkiv, 25, 81–97. Retrieved from <https://periodicals.karazin.ua/socecongeo/article/view/12414/11812> [in Ukrainian].

Ofitsiynyi sait Mizhnarodnoi orhanizatsii z mihratsii v Ukraini (MOM). (*Official website of the International Organization for Migration in Ukraine*). Retrieved from <https://ukraine.iom.int/uk> .[in Ukrainian].

Ofitsiynyi sait Ministerstva sotsialnoi polityky Ukrainy. (*Official website of the Ministry of Social Policy of Ukraine*). Retrieved from <https://www.msp.gov.ua>. [in Ukrainian].

Ofitsiynyi sait Odeskoho oblasnoho tsentru zainiatosti. (*Official website of the Odesa Regional Employment Center*). Retrieved from <https://ode.dcz.gov.ua>. [in Ukrainian].

Ofitsiynyi sait Odeskoi oblasnoi derzhavnoi administratsii. (*Official website of the Odesa Regional State Administration*). Retrieved from <https://oda.od.gov.ua>. [in Ukrainian].

Pro zabezpechennia prav i svobod vnutrishno peremishchenykh osib. (On Ensuring the Rights and Freedoms of Internally Displaced Persons): Law of Ukraine. No 921-VIII (2014, December 28).

Sadova U., Bil M. (2013). Mihratsiini protsesy v Ukraini: suchasni vyklyky ta rehionalna spe- tsyfika. (Migration processes in Ukraine: modern challenges and regional specifics). *Regional economy*, 3, 211–221. [in Ukrainian].

Smal V. Pozniak O. (2016). Vnutrishno peremishcheni osoby: sotsialna ta ekonomichna intehratsiia v pryimaiuchykh hromadakh. (Internally Displaced Persons: Social and Economic Integration in Host Communities). Kyiv. [in Ukrainian].

Надійшла 24.11.2023

V. A. Ostra

V. V. Yavorska

S. B. Kudelina

Odesa National I. I. Mechnikov University

Department of Economic and Social Geography and Tourism,

2, Champagne Lane, Odesa, 65058, Ukraine

viktoriaostr@gmail.com

SPATIAL FEATURES AND SOCIO-ECONOMIC PROBLEMS OF FORCED INTERNAL DISPLACEMENT IN THE ODESA REGION

Abstract

Problem Statement and Purpose. In today's context, migration is becoming one of the most important issues for Ukraine. The socio-economic disparities in each

region of the country are largely influenced by large-scale forced internal migration, which has both positive and negative aspects. Timely identification of problems and development of solutions to them makes it possible to bring the situation under control. Odesa region is a leader among the southern regions of the country in terms of the number of registered internally displaced persons (IDPs). The relevance of the study of this type of migration is due to its impact on the socio-economic status of communities and the level of integration of IDPs in the region. The article presents a structural, dynamic and regional analysis of the movement of internally displaced persons in Odesa region. In the course of the study, the trends in the distribution of internal migrants and the factors that influence it were identified. The positive and negative factors of this type of migration on the socio-economic status of the region's communities are analyzed. Ways to solve these problems were proposed.

Data & Methods. The study of the processes of forced internal migration of the population was based on a documentary analysis of the legislative framework and policy on migration processes in Ukraine. For the statistical analysis, data from the official websites of the relevant executive authorities of the country, the administration of Odesa region and the International Organization for Migration in Ukraine were used. To achieve this goal, the following methods were used: dialectical, empirical, modeling, and comparison.

Results. The study of the movement of forced internal migration in Odesa region found that the rapid growth of new population is affecting the economic, environmental, and socio-cultural spheres of the region. The analysis of migrants' settlement in the region showed that the settlement is uneven. The leader in terms of the number of registered migrants among the seven districts of the region is Odesa district with the regional center of Odesa, with 93524 people registered as of January 2023, which is 67% of the total number of registered IDPs. This indicates that IDPs choose settlements with developed infrastructure, high economic and social standards of living of the local population, and a larger number of support programs from local governments aimed at solving problems and supporting IDPs. The overwhelming majority of migrants come from Mykolaiv and Kherson regions, due to the territorial proximity of these southern regions.

The study identified the factors of influence of forced internal migration on the socio-economic situation in Odesa region. Among the main positive factors are: increased production and attraction of new investments in the communities of the region. The following negative factors were identified: unregulated control of registered migrants, burden on the economic, educational and medical funds of the region, and increased anthropogenic impact on the environment.

As a result of the analysis of the identified problems and needs, ways to solve them were proposed, namely: to increase investments to improve infrastructure in each district of the region, which will allow developing programs for the uniform resettlement of the population, improving the system of social and financial programs for different groups of migrants, and increasing the level of patriotic education among the local population. All this will help internally displaced persons to adapt better in new communities, and the local population will improve their living standards and reduce discrimination in the region.

Key words: migration, forced migration, internally displaced person, migration processes, social and economic problems.